Eduskunnan lakivaliokunta

Kansalaisaloite KAA 3/2016 VP

Helsingin sosiaali- ja terveysviraston on antanut 28.11.2014 päivätyn lausunnon oikeusministeriölle äitiyslakityöryhmän mietinnöstä 50/2014. Äitiyslakiesitystä on muokattu mietinnöstä annettujen lausuntopalautteiden ja isyyslain eduskuntakäsittelyn perusteella.

Lain yleiset tavoitteet

Helsingin sosiaali- ja terveysvirastossa pidämme äitiyslakiesitystä yleisesti kannatettavana. Lapsen etu puoltaa lainsäädännön kehittämistä niin, että lapsen äidin naispuolinen kumppani voidaan vahvistaa lapsen toiseksi vanhemmaksi niissä tilanteissa, kun naispari on hankkinut lapsen yhteisymmärryksessä hedelmöityshoidoilla eikä siittiöiden luovuttajaa voida vahvistaa lapsen isäksi. Tällöin lapsella on vanhemmuuden vahvistamispäätöksestä alkaen kaksi juridista ja elatusvelvollista vanhempaa. Ehdotus parantaa lapsen oikeutta kumpaankin vanhempaan mahdollistaen vanhemmuuden vahvistamisen tarvittaessa myös kanneteitse. Pidämme lapsen edun toteutumisen kannalta keskeisenä, että lapsen oikeus kumpaankin vanhempaan turvataan riippumatta siitä, millaiseen perheeseen lapsi syntyy.

Perheen sisäinen adoptio ja äitiyden vahvistaminen

Helsingissä hoidetaan vuosittain noin 40 perheen sisäistä adoptioprosessia, jossa rekisteröidyn parisuhteen toinen puoliso adoptoi kumppaninsa synnyttämän lapsen. Näistä adoptioista noin 35 koskee tilannetta, jossa lapsi on saanut alkunsa ns. anonyymin luovuttajan sukusoluilla ja isyyttä ei näin ollen ole mahdollista vahvistaa. Adoptioneuvonta sisältää em. tilanteessa pääsääntöisesti yhden tapaamisen sosiaalityöntekijän kanssa, jonka jälkeen laaditaan adoption vahvistamista varten tarvittavat asiakirjat. Asiakkaat toimittavat hakemusasiakirjat liitteineen itse käräjäoikeuteen.

Äitiyslain mukainen menettely koskee edellä kuvattuja tilanteita ja äitiyden tunnustaminen olisi mahdollista neuvolassa ennen lapsen syntymää tai lastenvalvojan luona. Lapsen edun mukaista on, että hänen juridinen asemansa vahvistetaan mahdollisimman varhaisessa vaiheessa. Lapsen edun mukaista on myös se, ettei naisparin parisuhteen päättyminen tai toisen kuolema olisi esteenä äitiyden vahvistamiselle

Perheen sisäisiä adoptiota, joissa isyyden vahvistaminen on mahdollista, hoidetaan vuosittain muutamia. Tällöin adoptioneuvontaa annetaan rekisteröidyn parin

Käyntiosoite Vironkatu 2 00170 Helsinki
Postiosoite Helsingin sosiaali- ja terveysvirasto Perheoikeudelliset asiat PL 8620 00099 HELSINGIN KAUPUNKI
Puhelin (09) 310 5015/vaihde
Faksi (09) 310 43065
E-mail etunimi.sukunimi@hel.fi

lisäksi myös lapsen mahdolliselle isälle. Usein lapsen isyys vahvistetaan ja tämän jälkeen isällä on mahdollisuus antaa suostumuksensa adoptioon. Adoption vahvistamisen yhteydessä voidaan myös vahvistaa lapselle oikeus tavata isäänsä adoption vahvistamisen jälkeen osapuolten erikseen sopimalla tavalla.

Äitiyden tunnustaminen ennen lapsen syntymää

Esityksessä on ehdotettu, että äitiys voitaisiin tunnustaa jo ennen lapsen syntymää joko äitiysneuvolassa tai lastenvalvojalla. Ehdotuksen ideana on mahdollistaa selvissä tapauksissa vanhemmuuden tunnustaminen neuvolakäynnin yhteydessä. Äitiysneuvoloissa tapahtuva ennakollinen äitiyden tunnustaminen on kannatettavaa asiakkaiden asioinnin keskittämisen kannalta eikä vanhempien tarvitse enää lapsen syntymän jälkeen tehdä mitään äitiyden vahvistamiseksi, vaan asia etenee viranomaisten toimesta. Pidämme tärkeänä, että äitiysneuvola voi ohjata osapuolet tarvittaessa lastenvalvojan luo tunnustamista varten, mikäli tunnustamisen vastaanottamisen edellytyksiä ei ole äitiysneuvolassa mahdollista riittävästi selvittää. Lastenvalvojalla voi joissakin tilanteissa olla asiantuntemuksensa ja kokemuksensa myötä neuvolahenkilökuntaa paremmat edellytykset arvioida, täyttyvätkö tunnustamisen vastaanottamiselle säädetyt edellytykset esimerkiksi osapuolten henkilöllisyyden selvittämisen tai kielitaidon osalta. Äitiysneuvolassa tapahtuvan äitiyden tunnustamisen tulisi näkemyksemme mukaan painottua Suomessa hedelmöityshoitoa saaneisiin naispareihin, jolloin on saatavilla myös kirjalliset todistukset hedelmöityshoidosta sekä äidin kumppanin antamasta suostumuksesta hoitoon.

Äitiyden toteaminen synnyttämisen perusteella

Lakiesityksessä on päädytty siihen, että yleinen äitiyden määritelmä otetaan lakiin.

Esitystä valmisteltaessa on pohdittu myös tarvetta säätää synnyttäneen äidin äitiyden vahvistamista koskevista menettelyistä esimerkiksi tilanteissa, joissa synnyttäneen äidin äitiys on epäselvä puuttuvan asiakirjanäytön vuoksi. Lakiehdotukseen ei kuitenkaan ole sisällytetty erityisiä säännöksiä lapsen synnyttäneen äidin vahvistamiseksi, koska nämä tilanteet on voitu pääsääntöisesti ratkaista vaihtoehtoisilla todistelumenetelmillä, kuten maahanmuuttoviranomaisten teettämillä oikeusgeneettisillä tutkimuksilla. Lisäksi yleisten vahvistuskannetta koskevien säännösten ja periaatteiden mukaisesti se, jonka etua tai oikeutta asia koskee, voi nykyisinkin vaatia tuomioistuimessa vahvistettavaksi, että joku on tai ei ole jonkun toisen henkilön äiti.

Käytännössä esiintyy yhä useammin tilanteita, joissa lapselle ei ole merkitty väestötietoihin vanhempia lainkaan. Näin ollen myös lapsen huoltajuus- ja edustamiskysymykset ovat avoimia, mikä puolestaan vaikeuttaa merkittävästi lapsen asioiden hoitamista esimerkiksi kouluasioissa ja sosiaali- ja terveydenhuollon palveluissa. Asia tulee esille myös isyyden selvittämisen yhteydessä tai lapsen elatusasioita käsiteltäessä. Näissä tilanteissa isyyden selvittäminen ja vahvistaminen ei ole mahdollista ennen kuin äitiyskysymys on ratkaistu.

Ongelma on lisääntynyt sen jälkeen, kun laki väestötietojärjestelmästä ja Väestörekisterikeskuksen varmennepalveluista tuli voimaan vuonna 2010. Laissa säädetään tiukat vaatimukset asiakirjoille, joiden perusteella merkinnät väestötietojärjestelmään tehdään. Maahanmuuttovirasto on tutkinut perheen maahanmuuton edellytykset perusteellisesti. Niissä tilanteessa, joissa virallisia asiakirjoja perhesuhteista ei ole mahdollista saada, merkinnät perhesuhteista tulisi tehdä maahanmuuttoviraston päätösten perusteella. Tämä olisi ensisijainen tavoite ja näin toimien saataisiin aikaan myös säästöjä.

Maahanmuuttoviranomaisten lisäksi myös tuomioistuimet ja lastenvalvojat voivat teettää oikeusgeneettisiä tutkimuksia. Oikeusgeneettinen tutkimus on mahdollinen myös yksityisen henkilön pyynnöstä, mutta tällöin tutkimusta pyytänyt yksityishenkilö on kuitenkin velvollinen itse maksamaan tutkimuksen. Viranomaisaloitteisen ja osapuolille maksuttoman tutkimuksen tekeminen edellyttää, että asia on vireillä viranomaisessa. Jos asia ei liity maahanmuuttoon, voi osapuolten olla vaikea hankkia äitiyden toteamiseksi mahdollisesti tarvittavaa oikeusgeneettistä näyttöä.

Lapsen etu kuitenkin edellyttää, että hänen sukuasemaansa koskevat asiat saadaan selvitetyiksi mahdollisimman joutuisasti. Vaikka yleisten vahvistuskannetta koskevien säännösten ja periaatteiden mukaisesti äitiyskysymys voidaan nykyisinkin saattaa tarvittaessa myös tuomioistuimen tutkittavaksi, ei tällaisen vahvistuskanteen johdosta annetulla tuomiolla kuitenkaan ole oikeusvoimaa sen asian ulkopuolella, johon liittyen vahvistus annettiin.

Edellä sanotusta johtuen, haluamme kiinnittää huomiota osapuolille maksuttoman ja joutuisan oikeusgeneettisen tutkimuksen tarpeeseen. Synnyttäjän äitiys voitaisiin tarvittaessa selvittää lastenvalvojalla ja selvittämisen yhteydessä voitaisiin suorittaa myös oikeusgeneettinen tutkimus. Kuten oikeusgeneettisen isyystutkimuksenkin, myös äitiystutkimuksen tekemiseksi tarvittavat näytteet voitaisiin ottaa lastenvalvojan vastaanotolla ja synnyttäjän äitiys voitaisiin todeta, mikäli biologinen sukulaisuussuhde lapsen ja naisen välillä olisi toteennäytetty.

Jos lapsi on vailla huoltajaa, tulisi hänelle määrätä edunvalvoja selvittämistä varten. Toimivaltainen lastenvalvoja olisi lapsen asuin- tai oleskelukunnan lastenvalvoja ja asia voitaisiin saattaa maistraattiin rekisteröintiä varten lastenvalvojan toimittamalla hakemuksella, jonka selvittämisen perusteella äidiksi todettu henkilö olisi allekirjoittanut. Asiakirjoihin tulisi liittää selvittämispöytäkirja ja oikeusgeneettinen tutkimustodistus. Maistraatti voisi rekisteröidä äitiyden, jos se katsoisi selvittämisen olevan riittävä.

Niitä tilanteita varten, joissa selvittäminen lastenvalvojalla ei olisi mahdollista, voisi se, jonka etua tai oikeutta asia koskee, edelleen vaatia tuomioistuimessa vahvistettavaksi, että joku on tai ei ole jonkun toisen henkilön äiti yleisten vahvistuskannetta koskevien säännösten ja periaatteiden mukaisesti.

Tunnustamistilaisuuden varaaminen ja kanteen nostaminen

Esityksessä ehdotetaan, että lastenvalvojalla on velvollisuus ajaa kannetta äitiyden vahvistamiseksi lapsen puolesta, jos voidaan pitää todistettuna, että nainen

on lapsen äiti, mutta nainen ei tunnusta äitiyttään. Koska käytännössä voi tulla tilanteita, että nainen ei suostu osallistumaan äitiyden selvittämisen lainkaan, on tämä kanteen nostamiseksi asetettu kynnys ”voidaan pitää todistettuna ” asetettu liian korkealle. Ehdotettu on myös ristiriidassa ehdotetun lain 28 §:n kanssa, jonka mukaan vastaajaksi on haastettava se, jonka voidaan olettaa olevan lapsen 3 §:n 1 momentissa tarkoitettu äiti.

Lainsäädäntömuutosten vaikutukset äitiyslakiesitykseen

Oikeusministeriön äitiyslakityöryhmän mietinnön valmistumisen jälkeen on lainsäädännössämme tapahtunut muutoksia, joilla saattaa olla vaikutusta äitiyslain ja esityksessä mainittujen muiden lakien sisältöön. 1.3.2017 voimaan tulleiden avioliittolain ja muiden lakien muutosten mahdolliset vaikutukset äitiyslakiin tulisi selvittää. Samoin mm. isyyslakiin tulleet muutokset tulee tarkastella äitiyslain näkökulmasta. Näkemyksemme mukaan jatkovalmistelussa tulee tehdä tarvittavat muutokset niihin lakeihin, jotka eivät vielä tue sukupuolineutraalia vanhemmuustulkintaa, kuten nimilaki (694/1985) ja kansalaisuuslaki (359/2003).

Äitiyslain toimeenpano

Helsingin sosiaali- ja terveysvirastossa pidämme asiakaslähtöisen ja sujuvan toiminnan kannalta välttämättömänä, että ministeriö laatii selkeät ja yksityiskohtaiset soveltamisohjeet hyvissä ajoin ennen lain voimaantuloa. Myös äitiysasioiden hoitamisessa tarvittavien lomakkeiden tulee olla valmiita hyvissä ajoin ennen lain voimaantuloa.

Katja Niemelä
perheoikeudellisten asioiden päällikkö

Piia Pelkola
johtava sosiaalityöntekijä (isyysasiat)

Aulikki Haimi-Kaikkonen
johtava sosiaalityöntekijä (adoptioasiat)